

Pakruojo žydai

Biografija, istorinis pasakojimas

Pakruojo,, Atžalyno" gimnazijos Ia klasės
mokynės, mokytoja Gražina Kairiūkštienė.

2023 - 01 - 27

BROLIAI MAIZEL'IAI

Brolių Maizelių grūdų malūnas Nuotr. Gitana Maasienė

Gyvenamasis brolių Maizelių namas, kuriame po karo buvo atidaryta spaustuvė. Nuotr. Gitana Maasienė

Žydai Maizel'iai buvo turtingi Pakruojo pramonininkai, dirbę dvaro malūne, o vėliau malūną pastatę pačiame miestelyje. Brolių žydų pastatytas malūnas, nepaisant sunkaus laikotarpio, sparčiai plėtėsi ir, vykdant ne vieną rekonstrukciją, greitai išaugo į respublikinės reikšmės Pakruojo malūno kompleksą. Su naujausiomis technologijomis jame buvo gaminama apie 70 proc. respublikai reikalingų miežinių kruopų, miltų. Būtent šio malūno produkcija buvusi pati geriausia apskrityje. Malūno kompleksą sudarė laboratorija, mechaninės dirbtuvės, džiovykla, garažai, lentpjūvė, pirtis, klubas su biliardine, biblioteka, 5 gyvenamieji 20-ties butų namai ir kiti statiniai. Nuo atidarymo dienos malūne dirbo apie 80 miestelio gyventojų – ne žydų. Vėliau veikla plėtėsi ir darbuotojų buvo priimta daugiau. Apie sėkmingą verslą bylojo ir brolių turimas tuo metu neįtikėtinais brangus įrenginys – Skoda elektros generatorius.

Turtingesni štetlo žydai bei pakruojiečiai galėjo už atitinkamą mokestį naudotis šio generatoriaus dėka tiekiamą elektra. Tai buvo didelis įvykis, nes iki tol miestelyje visur naudotasi žibalinėmis lempomis. Malūno veikla klestėjo iki pat XX a. pabaigos. Žymiesiems Pakruojo žydams broliams Šlomui ir Davidui Maizeliams priklausė net keli pastatai mieste. Viename jų, apie 1950 – uosius metus buvo įkurta spaustuvė. Tai mena iki dabar išlikęs užrašas. Dviejų aukštų namas turi žydų tautai būdingą pastatams stilių: durys veda į gatvės pusę. Tarpukaryje broliai Maizeliai savo gyvenamajame name buvo atidarę dar vieną štetlo vaistinę. Turtingesnieji Pakruojo žydai telkėsi centrinėje miestelio gatvėje (Vytauto Didžiojo gatvė), kur turėjo savo namus ir parduotuves. Gatvė prasidėjo brolių Maizelių namu. Tai buvo mobiliausia miestelio gatvė, kurioje vykdavo tradiciniai turgūs. Dovidas Maizelis 1929 m. rugpjūčio mėnesį buvo išrinktas tarybos nariu nuo Pakruojo seniūnijos.

MORKAKALNIS

Pakruojyje XIX a. pab. iš 1 545 gyventojų 1 093 žydai. XX.a. pr. žydų gyventojų skaičius sumažėjo dėl emigracijos. Prieš nacių okupacijos pradžią žydų Pakruojo valsčiuje gyveno 454 žydai (210 vyrų ir 244 moterys), jie sudarė trečdalį miesto gyventojų. Linkuvos žydšaudžiai (Pakruojo raj.) žinomi kaip vieni žiauriausių, jie net važiuodavo į kitus rajonus, kad galėtų kankinti nekaltus žydus. Prasidėjus žudymams Pakruojo žydai buvo priversti palikti savo namus ir apsigyventi naujai suformuotame gete sinagogoje ir aplink ją. Getas truko apie 3 savaites. Nuo 1941 m. rugpjūčio mėn. pradėjo sistemingai žudyti žydus. 1941 m. liepos viduryje įvyko Pirmoji akcija Pakruojyje: kai kurie vokiečių karininkai ir apie 50-60 vokiečių kareivių įėjo į miestelį ir įsakė, kad Pakruojo žydams nebeleidžiama dirbti. Kirpykla Katzas nepaisė draudimo ir toliau dirbo. Katzas iš karto buvo išvežtas iš savo namų ir nugabentas į Vokietiją dirbti priverstinių darbų. Vokiečių kareiviai, padedami vietinių policininkų ir gretimų kaimų partizanų, ėmė suimti Pakruojo žydus ir privertė juos apsigyventi nedideliame kieme, prie namo, kuris priklausė vienam žydui. Iš ten jie buvo priversti sėsti į sunkvežimius, o žydai buvo nugabanti į Morkakalnį, kur buvo sušaudyti. Kapavietė Morkakalnyje - ne vienintelė žydų genocido vieta Pakruojo rajone. Pirmosios Holokausto aukos ušaudytos vadinamajame Puzinkalnyje, netoli naujųjų Pakruojo žydų kapinių Linksmučiuose. Per kelis kartus toje vietoje sušaudyta dešimtys žmonių.

Genocido vieta Morkakalnyje (Pakruojo r.)

1974 m. statant užtvanką Pakruojyje – Puzinkalnis atsidūrė po vandeniu. Kai kurie senieji pakruojiečiai mena, kad, prieš užtvėnkiant Kruoją, nužudytųjų palaikai buvo perlaidoti į Morkakalnį, kuriame nužudyta apie tris šimtus žydų. Aukų atminimas gerbiamas ir Veselkiškių Atkočiūnmiškyje, žiūrėti paskutiniajame puslapyje) Čia karo nusikaltėliai sušaudė tris šimtus Linkuvoje gyvenusių žydų moterų bei vaikų. Dvariukuose nužudyti per šimtą šeimų vyrų. Juknaičių miške nužudyta pustrėčio šimto Lygumų miestelio žydų. Vileišiuose atgulė šimto šešiasdešimties Žeimelio žydų palaikai.

Genocido vieta Juknaičiuose. Čia nužudyta apie 250 Lygumų miestelio žydų.

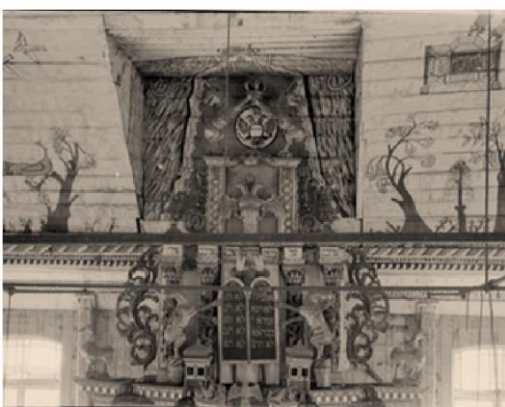

*Sinagoga restauracijos metus Nuotr.
Mindaugas Veliulis*

*Sinagoga po restauracijos Nuotr.
Gitana Maasienė*

Medinę sinagogą (dar vadinama „šule“), stovinčią ant Kruojos upelio kranto, žydų bendruomenė pasistatė apie 1801 metais. Tai buvo vasarinė sinagoga, skirta naudotis šiltuoju metų laiku. Pagrindinėje patalpoje stovėjo aron kodešas ir bima (Nr. 6, žr. gale) : išskirtinai puošnūs, drožinėti iš medžio ir dažyti. Abu šie statiniai, deja, neišliko. Pergyvenusi du pasaulinius karus, ne vieną gaisrą – išliko iki šių dienų. Sinagoga - ne tik seniausias pastatas Pakruojuje, bet ir seniausia medinė sinagoga Lietuvoje. Po Antrojo pasaulinio karo, žuvus čia gyvenusiai žydų bendruomenei, sinagogos paskirtis tapo kita. Kurį laiką čia buvo kino teatras, vėliau – sporto salė,

*Aron kodešas. Nuotr. Šiaulių
„Aušros“ muziejus*

švietimo skyriaus sandėliai. 2009 m. pastate kilo didelis gaisras. Po šios nelaimės susirūpinta jo išsaugojimu. Sinagogos prikėlimą naujam gyvenimui iniciavo Pakruojo rajono savivaldybė. Vieniems žymiausių šalies restauratorių bei grupei su jais dirbančių šios srities profesionalų pavyko atkurti vieną didžiausių sinagogos vertybių – unikalią vidaus sienų tapybą bei išsaugoti autentiškų popierinių sienų apmušalų fragmentus, kurie buvo ne tik restauruoti, bet ir sėkmingai rekonstruoti visu buvusiu plotu (Nr. 7; Nr. 8; Nr. 9; Nr. 10. Žr. gale.). Rasti tapetų likučiai nustebino sodriu mėlynu koloritu, tačiau daugelyje vietų jų nuimti nuo sienos tapo praktiškai neįmanoma, ir tik po keleto bandymų drėkinant ir tvirtinant pigmentą pavyko šių apmušalų likučius nuimti nuo rastinės sienos (Nr. 11; Nr. 12. Žr. gale). Šiandien sinagogoje vedamos ekskursijos bei rodomi kasavaitiniai kino seansai.

Naudota literatūra:

- 1 Šiaulių „Aušros“ muziejus
2. Nuotr. Gitana Maasienė
3. Nuotr. Mindaugas Veliulis
4. Pakruojo sinagogos archyvas.

Mes pasirinkome rašyti apie mūsų miestelio žydus, nes vis dar dabar žmonės yra niekinami dėl jų tautybės. Ukrainos tauta, kultūros paveldo objektai yra naikinami, nes tai Ukrainos dalis, o rusai, jų kalba niekinama, nes jie yra rusai. Todėl mes pasirinkome visiems Pakruojo miestelio gyventojams žinomą morkaklnio istoriją, kai buvo naikinama žydų tauta, ir norime papasakoti jų nepaneigiamus nuopelnus, jų svarbą neatsižvelgiant į jų tautybę. Žydai buvo Lietuvos dalis, Lietuvos piliečiai. Juk koks Pakruojis, Lietuva būtų ekonomiškai stiprūs, turtingi, jeigu žydų tauta nebūtų išnaikinta. Sausio 27 dieną buvome nuvykę į Morkaklanio kapines(Nr.1) ir prisiminėme genocido tragediją. Kodėl? Kad kalbėtume apie tautos naikinimą ir, kad jis nesikartotų, kad žydai nemirtų antrą kartą (žydai miršta antrą kartą, kai po mirties jų kapai yra nelankomi bent vieną kartą per metus), kad pagerbtume jų atminimą. Buvome ir Šiaulių žydų bendruomenėje(Nr.2), kur išklausėme bendruomenės prezidento kalbos apie žydų istoriją ir uždavėm jam klausimus. Gavome progą paraugti žydų maisto - matzo (Nr.3) . Aplankėme ir paminklą pastatyta žydų aukoms atminti. Ten susitikome su iš Izraelio atvykusia žyde, kuri mums padainavo dainą apie motiną prašančią vaiko užmigti, kad nebijotų, kad nebūtų alkanas, kad neskaudėtų(Nr.4). Aplankėme ir pasaulio teisuolių paminklą, kur kalbą tarė vienas iš pasaulio teisuolių šeimos vyras. Taip pat aplankėmė Lietuvos partizanų kovos ir žūties veitą, esančią Uniūnuose. Kas pasiekti norimą vietą turėjome eiti 2 km. per ledu padengtą kelią (Nr.5).

Nr. 1 Morkaklnio
kapinės.

prezidentas Josifas ir Sinagogos
darbuotoja Gitana Maasienė.

Nr. 3 Matzo

Nr. 4 Susitikimas su žyde iš Izraelio

Nr. 5 Partizanų kovos ir žūties vieta, esanti Uniūnuose ir akimirkos iš kelio link vietos

Nr. 6 Bima. Nuotr. Šiaulių „Aušros“ muziejus

Nr. 7 Nuotr. Gitana Maasienė

Nr. 8 Nuotr. Mindaugas Veliulis

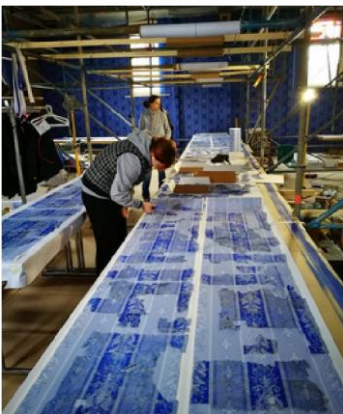
Nr. 9 Nuotr. Mindaugas Veliulis

Nr. 10 Nuotr. Gitama Maasienė

Nr. 11 Nuotr. Mindaugas Veliulis

Nr. 12 Nuotr. Mindaugas Veliulis